

Likovni jezik u dječjim likovnim radovima

Smenderovac, Ivana

Undergraduate thesis / Završni rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:221197>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

IVANA SMENDEROVAC
LIKOVNI JEZIK U DJEČJIM RADOVIMA

Završni rad

Pula, lipanj, 2021.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti

IVANA SMENDEROVAC

LIKOVNI JEZIK U DJEČJIM RADOVIMA

Završni rad

JMBAG: 16011999540007 redoviti student

Studijski smjer: Preddiplomski stručni studij rani i predškolski odgoj

Predmet: Metodika likovne kulture

Znanstveno područje: Umjetničko područje

Znanstveno polje: Likovna umjetnost

Znanstvena grana: Likovna pedagogija

Mentor: doc. art. Breza Žižović

Pula, srpanj 2021.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana _____, kandidat za prvostupnika _____ovime izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA
o korištenju autorskog djela

Ja, _____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom

_____ koristi na način da gore navedeno autorsko djelo, kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu s Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. LIKOVNI JEZIK.....	2
2.1. Likovni elementi.....	2
2.2. Kompozicijska načela	3
2.3. Likovne tehnike	5
3. LIKOVNI SIMBOLI I NJIHOVO ZNAČENJE	6
3.1. Linija.....	6
3.2. Krug.....	7
3.3. Kvadrat	8
3.4. Veličina.....	9
3.5. Tekstura	10
3.6. Prikazivanje pokreta	11
3.7. Crtanje čovjeka.....	11
4. IGRA KAO POTICAJ LIKOVNE KREATIVNOSTI DJECE	16
5. FAZE DJEČJEG LIKOVNOG RAZVOJA	17
6. LIKOVNI JEZIK U DJEČJIM RADOVIMA	24
7. ZAKLJUČAK.....	29
8. LITERATURA	30
9. POPIS SLIKA	31
SAŽETAK	32
SUMMARY	33

1. UVOD

Dječje likovno stvaralaštvo je područje prepuno mašte, kreativnosti i jedinstvenosti. Tijekom analize dječjih likovnih radova nailazi se na mnogo toga neočekivanog i nepredvidivog. Likovni radovi predstavljaju sredstvo komuniciranja između djece i odraslih. Tako nam dijete otkriva svoje misli i emocije. Likovni izraz urođena je sposobnost izražavanja. Tu sposobnost djeca ne uče od okoline već se ona razvija iz prirodnih potencijala. Kako bi se dijete razvijalo u likovnoj umjetnosti, potrebno mu je pružiti mogućnost da se likovno izražava uz poštivanje određenih aspekata poput razvojnih faza i likovnih tipova.

Interes prema likovnom stvaralaštvu i želji za boljim razumijevanjem likovnog izražavanja djece predškolske dobi potaknuo je pisanje ovog završnog rada. Cilj je odrediti značajke svake faze u dječjem likovnom stvaralaštvu uz pomoć stručne literature. Nakon provedene likovne aktivnosti i istraživanja literature likovnog odgoja i obrazovanja, analizirat će se su dječji likovni uradci te će se nastojati prepoznati sve specifičnosti razvojnih faza.

Struktura rada zamišljena je na sljedeći način. Drugo poglavlje govori o likovnom jeziku. Likovni jezik uključuje alate pomoću kojih se pojedinac izražava u likovnoj umjetnosti, a to su: likovni elementi, kompozicijska načela i likovne tehnike. U trećem poglavlju opisani su simboli i njihovo značenje. U četvrtom poglavlju navedene su važnosti igre. Igrom i slobodnim likovnim izražavanjem djetetu pružamo zadovoljavanje jedne od važnijih potreba, a to je radoznalost. Ovo poglavlje nadovezuje se na faze dječjeg razvoja u likovnom stvaralaštvu: faza šaranja ili izražavanja primarnim simbolima, faza izražavanja složenim simbolima i faza intelektualnog realizma. Slijede poglavlja o likovnim tipovima djece; o važnost poticanja dječjeg likovnog stvaralaštva; dječji likovni radovi i analiza istih.

2. LIKOVNI JEZIK

„Likovna je aktivnost oblik estetskog komuniciranja među ljudima,..." (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010:13).

U svakoj umjetnosti postoji način na koji se izražavamo. U likovnoj umjetnosti ideje i emocije stavljamo na papir ili ih prikazujemo prostorno plastičnim oblikovanjem, a služimo se likovnim jezikom (Herceg, Rončević, Karlavaris, 2010). Likovni jezik (izraz) urođena je sposobnost čiji razvoj ovisi o slobodi i mogućnostima likovnog izražavanja. Djeca ovu sposobnost ne uče od okoline, već se ona razvija iz prirodnih potencijala. *„Prema tome, likovne stvaralačke sposobnosti razvijaju se ili oslabljuju onoliko koliko je pojedinom djetetu dato ili uskraćeno pravo njegove individualnosti.“ (Belamarić, 1987:13).*

2.1. Likovni elementi

Jakubin (1898.) objašnjava kako je likovno izražavanje sposobnost primjenjivanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata. Likovni elementi prisutni su u svakom likovnom području, a djecu o likovnom jeziku učimo postepeno.

U likovne elemente ubrajaju se: točka, crta, boja, ploha, površina, volumen i prostor.

Točka predstavlja osnovnu optičku i likovnu vrijednost. Točka se može graditi, nizati i međusobno kombinirati. Također, točka se može pravilno i nepravilno raspoređivati po plohi te stvarati tamnije i svjetlije tonske vrijednosti.

Crta je temelj svih oblika likovnog izražavanja kao što su grafika, slikarstvo, kiparstvo i dr. U crte po toku ubrajaju se ravne crte (kaligrafske i euklidske) i krivulje (pravilne i slobodne). Crte po karakteru mogu biti: tanke, debele, dugačke, kratke, oštre, kontinuirane, isprekidane, izlomljene itd. Crte po značenju mogu biti strukturne (odnose se na građu crteža ili slike) i konturne ili obrisne (odnose se na ocrtavanje ili opisivanje vanjskog ruba nekog lika ili oblika).

Riječ boja obuhvaća dva pojma. Prvi pojam odnosi se na fizikalnu osobinu svjetlosti, a drugi se pojam odnosi na tvar za bojanje.

Ploha obuhvaća dvije dimenzije, dužinu i širinu (Jakubin, 1989). Prisutna je u plošnom i prostorno-plastičnom oblikovanju (slikarstvo, kiparstvo, arhitektura). Osnovna svojstva ploha su:

- a) GEOMETRIJSKI LIKOVI (kvadrat, pravokutnik, trokut, kut, elipsa,...)
- b) SLOBODNI LIKOVI

Površina se odnosi na vanjski izgled plohe. Osnovna svojstva površine su:

- a) TEKSTURA (obrađena površina i karakter plohe)
- b) FAKTURA(likovna obrada površine slike)

Autor (Jakubin, 1989) definira volumen kao obujam nekog tijela u prostoru. Volumen može posjedovati unutrašnji prostor ili može biti masa (zbijen volumen, ispunjen nekom materijom). Volumen može biti:

- a) APSOLUTNI VOLUMEN (volumen koji je potpuno zatvoren i ispunjen određenom materijom)
- b) UDUBLJENO-ISPUPČENI VOLUMEN (udubljenje ili ispupčenje u nekoj apsolutnoj masi)
- c) LINIJSKI ISTANJENI VOLUMEN (volumen koji podsjeća na crte ili linije)
- d) MOBIL(pokretno prostorno tijelo)

Prostor obuhvaća dvodimenzionalnost i trodimenzionalnost. Trodimenzionalni prostor je prostor u kojem živimo i sadržava tri dimenzije, a to su: širina, visina i dužina, odnosno dubina.

2.2. Kompozicijska načela

U kompozicijska načela spadaju: ritam, ravnoteža, dominacija, jedinstvo, kontrast, harmonija i proporcija.

Ritam je pravilna izmjena ili ponavljanje elemenata. Definira se kao ponavljani likovni element i prostor između elemenata.

Ravnoteža je pojam koji se odnosi na ujednačen odnos dviju strana. Može biti:

- a) SIMETRIČNA (nastaje prilikom raspoređivanja istih elemenata i istom razmaku u odnosu na središnju os)
- b) ASIMETRIČNA (nastaje prilikom raspoređivanja različitih elemenata u različitom razmaku u odnosu na središnju os)
- c) OPTIČKA (nastaje vizualnim djelovanjem pojedinih elemenata na plohi)

Dominacija je pojam pod kojim se podrazumijeva isticanje i naglašavanje elementa. Može se prikazati u veličini, boji, određenoj formi, karakteru i sl.

Jedinstvo označava objedinjavanje vizualnih elemenata u jedinstvenu cjelinu. Likovni elementi moraju se slagati kako bi likovno djelo postalo cjelina.

Kontrast je pojam koji označava suprotnost. Nastaje kombiniranjem suprotnih:

- a) VELIČINA (veliko-malo, visoko-nisko, kratko-dugo)
- b) OBLIKA (obli-uglati, puni-šuplji, jednostavni-složeni)
- c) BOJA (toplo-hladno, svijetlo-tamno, komplementarni kontrast)
- d) CRTA (tanko-debela, ravna-zakrivljena)
- e) POLOŽAJA (horizontalno-vertikalno)

Harmonija označava međusobnu usklađenost dijelova kompozicije. Nastaje kombiniranjem međusobno sličnih elemenata.

Proporcijom nazivamo međusobni odnos veličina dvaju elemenata jedan prema drugome. Razlikujemo dvije vrste:

- a) DIREKTNA (rast jedne strane proporcionalan je rastu druge strane)

b) OBRNUTA (rast jedne strane obrnuto je proporcionalan rastu druge strane)

2.3. Likovne tehnike

Na početku poglavlja, autori (Herceg, Rončević i Karlavaris, 2010) ističu kako je za nastajanje umjetničkog djela potreban materijal i oblikovanje tog materijala. Te materijale dijelimo na crtače, slikarske, grafičke, kiparske i materijale u arhitekturi.

U crtačke tehnike spadaju:

- a) suhi materijali (olovka, crtaća kreda, ugljen)
- b) vlažni materijali (tuš, lavirani tuš, bajc)
- c) jednobojni materijali

U slikarske tehnike ubrajamo:

- a) suhe materijale (voštane i suhe paste, kolaž, asamblaž)
- b) mokre materijale (gvaš, tempera, akvarel, akril)
- c) uljano vezivo (uljane boje, masne paste, enkaustika)

U grafičke tehnike ubrajamo:

- a) visoki tisak (kartontisak, linorez, drvorez)
- b) duboko tisak (bakrorez, bakropis)
- c) plošni tisak (linografija, monotipija, sitotisak)

U tehnike prostorno-plastičnog oblikovanja ubrajamo: glinamol, drvo, staklo, papir, plastelin i dr.

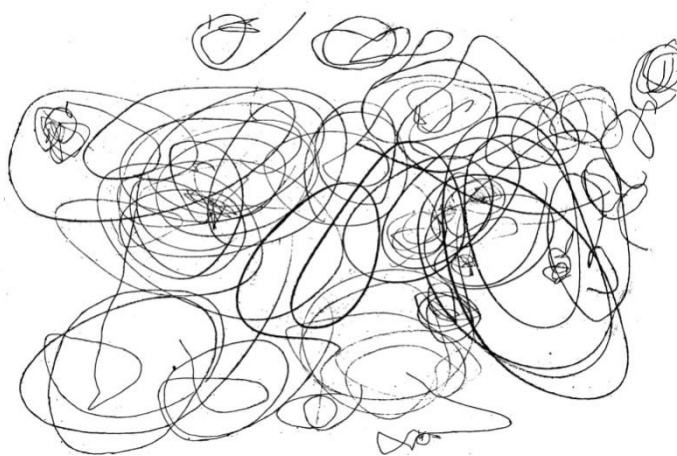
3. LIKOVNI SIMBOLI I NJIHOVO ZNAČENJE

Na svakom koraku okruženi smo simbolima. U prometu su to prometni znakovi. Tehnologija se također sastoji od simbola. Na pozadinama naših mobitela i laptopa vidimo mnoge ikone tj. simbole koji nešto označuju.

Likovni jezik (izraz) kod najmlađe djece zasniva se na likovnim simbolima, odnosno izražajnim elementima. Različitim oblicima i odnosima, likovni simboli otkrivaju djetetov unutarnji i vanjski svijet.

3.1. Linija

Dječja likovna igra započinje upravo ovim simbolom – linijom. Dijete linije koristi kao građu neke svoje predodžbe. Kruženje linije označuje pokret u prostoru. Prema Belamariću (1978), kretanje je prvi i najčešći sadržaj likovnih radova. Dijete predškolske dobi najjednostavnije to može izraziti linijama. Djeca kod funkcije oblika ne opažaju njegov izgled već što taj oblik pokreće. Na primjer, djetetu je kuća simbol življenja. Ono kuću ne povezuje sa zidovima, predmetima i osobama u njoj i zato crtajući kuću stvara kružne linije. Unutrašnju životnost, prodiranje kroz prostor i oživljavanje nekog oblika, dijete naglašava vibrirajućim ili cik-cak linijama. Ravne linije ukazuju na razvoj koncentracije i kontrole ruke i označavaju energiju u kasnijim dječjim radovima. Da bi napravilo ravnu liniju, dijete mora usmjeriti i voditi ruku u određenom smjeru. Vodoravnost zemlje i širenje u prostoru označavaju vodoravne, horizontalne linije. Otkrivanje orijentacije u prostoru započinje crtanjem okomitih linija koje označavaju neko kretanje uvis ili u dubinu. Kose ili dijagonalne linije kod najmlađe djece (od 2 do 4 godine), predstavljaju prijelaz iz okomitog u vodoravni položaj. Kasnije predstavljaju simbol nestabilnosti i nesigurnosti. Prekid nekog događanja dijete će prikazati isprekidanim linijama kao niz udaraca-crtica. Linije raznih debljina i tonova povezujemo s osjećajima. *„Dijete se poistovjećuje s takvim osjećajima, pa to spontano unosi u linije koje postaju tanke i svijetle, odnosno lake i nježne, što zahtijeva relativno visok stupanj kontrole ruke.“ (Belamarić, 1987:28).*

Slika 1. „Dječji crtež, linije“

Izvor: Belamarić, D. (1986.)

3.2. Krug

Krug ima univerzalnu vrijednost, a može označavati igračke, razne predmete, životinje, ljude i prostor. Dječji krugovi neće biti nacrtani precizno i točno jer će ih djeca nacrtati jednim kružnim zamahom. Krug je uglavnom nepravilnog oblika, uglat i šiljat. Djeci je važno da spoje početak i kraj, odnosno „zaokruže“ cjelinu. Dijete uočava i izdvaja dio prostora kojeg u likovnom radu obilježava krugom te i sebe samoga doživljava kao individualni oblik. Samim time, prestaje i faza u kojoj je dijete za sebe govorilo u trećem licu. Uzmimo primjer rada na kojem je dijete, u starosti od 3 godine, nacrtalo ribe u akvariju. Prvi puta ono ih crta u obliku kruga, što znači da je ribe samo vidjelo. Drugi puta, ribe na radu izgledaju kao mrlje. U međuvremenu je ono steklo iskustvo opipa različitih oblika i to povezuje s ribom, iako ribu nije dodirivalo. Krug i mrlja ne govore o izgledu ribe već na koji način djetetova svijest doživljava oblike (Belamarić, 1978).

Na slici 2. je vidljivo kako kružna linija označava kretnju u igri vlaka. Ritmom i zamahom dijete crta kružeće linije iz kojih nastaju nizovi krugova. Oni su simbol za ljude, odnosno djecu u igri. Svaki krug znači jedno dijete, odnosno oblik izdvojen od ostalih.

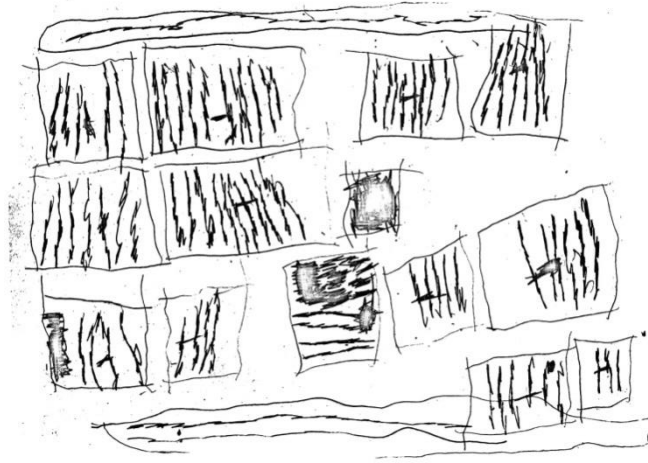
Slika 2. „Dječji crtež, krugovi“

Izvor: Belamarić, D. (1986.)

3.3. Kvadrat

Dječji interes postaje sve veći. Ono sada otkriva novi oblik – kvadrat koji se razlikuje od kruga i linije upravo po uglatim dijelovima. U radovima se sada sve više pojavljuju kvadrati koji su u početku mali s nepravilnim oblikom, a primjećuje se i naglo skretanje linije. Zadebljanja na pojedinim dijelovima označuju materiju predmeta. *„U čvrstim linijama nastalim jakim pritiskom te u vrlo sitnim, kao zgrčenim znakovima vidi se nastojanje djeteta da rukom slijedi karakter neke svoje predodžbe.“* (Belamarić, 1978:43).

Na slici 3. vidljivi su nizovi vibrirajućih linija koje stvaraju nizove kvadratnih oblika. Crtež označava jato ptica u letu. Kvadrat je simbol za pojedinačnost, a vibrirajuće linije označavaju kretanje.

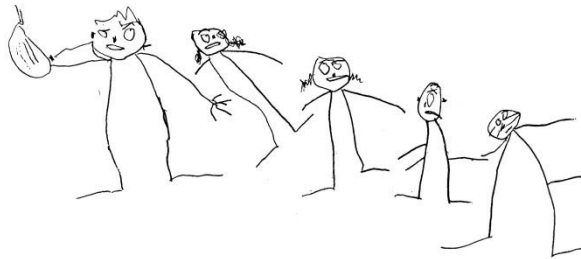
Slika 3. „Dječji crtež, kvadrati“

Izvor: Belamarić, D. (1986.)

3.4. Veličina

Veličine oblika na dječjim radovima rijetko odgovaraju stvarnim mjerama. Dijete često određeni oblik prikazuje puno većim od ostalih likova kako bi naglasilo njegovu važnost.

Emotivna proporcija znači da dijete predmete ili likove, koji su mu od važnosti, crta u puno većem obliku. Na crtežu „Djed i repa“ najveći je djed, ali njegovu veličinu dostiže i miš, prvi oblik s desna.

Slika 4. „Dječji crtež, veličina“

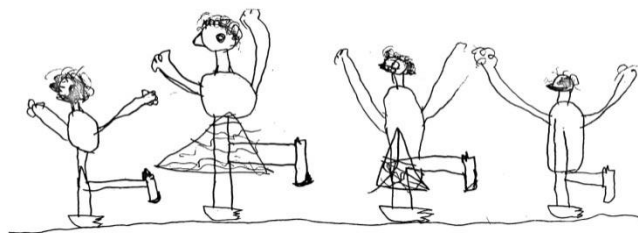
Izvor: Belamarić, D. (1986.)

3.5. Tekstura

Prirodno je da dijete dodiruje i hvata sve predmete. Tako možemo taktilno osjetiti osobine površina različitih materijala. Dijete spoznaje hrapavost, glatkoću, bodljikavost, šupljikavost i ljepljivost te razlikuje tvrdoću i mekoću materijala (Bodulić, 1982.)Dijete ponekad ima želju likovno izraziti i dočarati ta iskustva. Belamarić (1987.) navodi kako dijete u dobi od 5 do 6 godina, stol i stolice najčešće crta čvrstom i ravnom crtom, dok su oblici ljudskih tijela crtani mekšom i često treperavom linijom. Isto tako, kada dijete na primjer crta mačku po njezinom tijelu stavlja crtice, koje mogu ići u različitim smjerovima, kako bi označilo njezinu mekoću krzna – teksturu. Kada crta stablo, ako želi naznačiti hrapavost kore drveta dijete izvlači mnogo crta, točki i mrlja. Ako dijete intenzivno doživljava površine, s lakoćom će ih grafički prikazati (Bodulić, 1982).

3.6. Prikazivanje pokreta

U dobi između četiri i pet godina djeca se nalaze na prijelazu od poimanja kretanja kao opće pojave k uočavanju pokretanja udova u ljudi. Belamarić (1987) tvrdi da djeca u dobi od 5 do 6 godina pokazuju poseban interes za pokrete udova što se odražava i u njihovim likovnim radovima. Način izražavanja istog sadržaja razlikuje se od djeteta do djeteta. Mlađe dijete potpuno će se poistovjetiti s igrom i zatim izražava svoje sudjelovanje i doživljavanje igre, dijete u dobi od 4 do 5 godina u igri je istodobno sudionik i promatrač (Belamarić, 1987). Na slici vidimo kako dijete na poseban način shvaća kretanje. Jedna noga stoji okomito i čvrsto kao usađena u pod, a druga se pružila u prostor i može se shvatiti kao da je izrasla iz prve. Sve ruke su uzdignute.

Slika 5. „Dječji crtež, pokret“

Izvor: Belamarić, D. (1986.)

3.7. Crtanje čovjeka

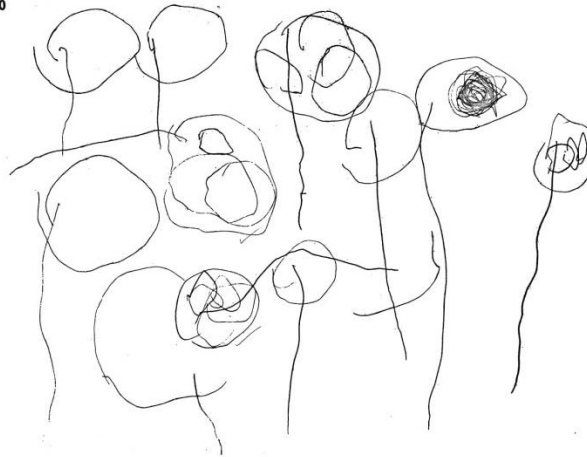
Dijete u dobi od 2 do 4 godine

Dijete prvo poima čovjeka kao izdvojenog živog bića sa sposobnošću kretanja. Zatim uočava čovjekovu sposobnost percepcije koju prenosi na crteže. Nakon prvog simbola za živa bića, djeca u taj oblik počinju unositi manje krugove. Veliki krug predstavljao bi glavu, odnosno prvi simbol, a manji krugovi označavali bi oči. Ovo označava sposobnost percipiranja.

Na sljedećem crtežu vidimo simbole ljudi dopunjene krugovima, odnosno kružeće linije koja nam govori o aktivnosti percipiranja. U pojedinim oblicima dijete je nacrtalo više manjih krugova i time pokazalo znanje o tome da čovjek ima više percepcija tj. osjeta. Oči smatra simbolima percepcije. Dakle, dijete oči vidi kao otvore prema vanjskom svijetu.

Najmlađa djeca ne pokazuju interes za usta. Najprije se pojavljuju linije koje označavaju ruke i noge, a zatim šake i stopala kao krajnji nosioci kretanje. Na crtežu najmlađe djece, trup je neodvojivi dio živog sustava.

Dječak prikazuje simbol čovjeka. Veliki krug predstavlja glavu, a krug ispod predstavlja tijelo. Još uvijek su krugovi simboli za pojedine dijelove tijela koji nisu međusobno povezani, odnosno ovdje nedostaje vrat. Veliki krug odnosno simbol glave nadopunjuju dva manja plava kruga koja predstavljaju oči te crvena crta koja predstavlja usta. Dječak crta kosu koja je odvojena od glave. Po dužini kose moglo bi se protumačiti da se radi o majci ili nekoj drugoj ženskoj osobi. Ruke i noge nacrtane su odvojeno od trupa. Jedino je desna ruka spojena uz trup. Rad je uredan te je simbol čovjeka smješten na sredinu papira. Kada se gleda na dob djeteta, onda možemo reći da je ovo faza primarnih simbola te se radi o sintetskom tipu djeteta. U ovoj fazi se ne pojavljuje crtanje udova, već u fazi složenih simbola. Rad je uredan te je simbol čovjeka smješten na sredinu papira.

Slika 6. „Dječji crtež, čovjek“

Izvor: Belamarić, D. (1986.)

Dijete u dobi od 4 do 5 godina

Dijete između 4 i 5 godine simbol čovjeka sastavlja od glave, tijela i udova, kose i usta. Dakle, u ovoj fazi dijete počinje crtati složene simbole. Pojavom složenih simbola dijete pažnju usmjerava na dijelove koji tvore neku cjelinu. Kada crta čovjeka, dodaje detalje kako bi ljudski lik izdvojilo od ostalih. Kao na primjer različito crtanje kose kako bi označilo razliku u spolu. Često se pojavljuje prikazivanje veličina koje ne odgovaraju realnom prikazu. Onaj dio tijela koji djetetu predstavlja važnost, prikazuje ga većim.

Slika 7. „Dječji crtež, različitosti“

Izvor: Belamarić, D. (1986.)

Dijete u dobi od 5 do 6 godina

Djeca primjećuju da se oblici mogu promatrati s više strana te su te strane različite. Kada gledamo ljudsko lice sprijeda i sa strane, ono se razlikuje. Kada čovjeka gledamo sprijeda, vidimo oba oka. U slučaju gledanja sa strane, vidimo jedno oko. Na početku, dijete ima problem s crtanjem lika čovjeka iz profila pa ga prikazuje s jednim okom. Ponekad je profil lica naznačen crtanjem kose samo na jednoj strani. Dobro je navesti primjer starih Egipćana. Naime, tijela su prikazana onako kako ih dijete vidi i zamišlja s prednje strane. U ovoj dobi dijete crta osobe koje se razlikuju po boji i dužini kose, uzorcima odjeće i sl.

Crtež 8. „Dječji crtež, kut gledanja: sprijeda“

Izvor: Belamarić, D. (1986.)

4. IGRA KAO POTICAJ LIKOVNE KREATIVNOSTI DJECE

Postoji više stavova o tome zašto se dijete voli likovno izražavati. Neki od njih su: urođena sklonost prema igri, zadovoljavanje unutarnje potrebe za izražavanjem, motorička aktivnost kao osnova likovnog izražavanja. Kod djece je prisutna jedna vrlo važna osobina koja omogućuje cjelovito promatranje, a to je radoznalost. Dijete se likovno izražava iz razloga jer ga ono zanima i uzbuđuje, oduševljava ga određeni materijal. Djeca će se slobodno stvaralački izražavati samo ako im omogućimo potpunu slobodu. Njihov pogled na svijet uvelike se razlikuje od našeg.

Bitni su doživljaji i akcija. Tijekom razvoja likovnosti dijete mijenja sadržaj rada, a to proizlazi iz želje za aktivnim spoznavanjem i izražavanjem doživljenog. Prirodna radoznalost najbolje se razvija kada dijete slobodno promatra okolinu te svoje predodžbe i interpretacije prikaže u likovnom radu. Jedino se na ovaj način uspostavlja prirodni proces rasta i razvoja svijesti i sposobnosti. Važno je dopustiti im da informacije u okolini traže diranjem, kušanjem, guranjem, vučenjem, slušanjem i uspoređivanjem. Tada istražuju objekt te se s njime poistovjećuju i pokušavaju ga što bolje interpretirati i prikazati u likovnom smislu (Grgurić i Jakubin, 1995). Važno je pružiti djetetu bogato materijalno okruženje te ako je ono zadovoljno, opušteno i slobodno u okruženju u kojem se nalazi, stvarat će likovne kreacije bez straha od kritike i neuspjeha (Dijete, vrtić, obitelj, 2018).

„Djevojčica je pokazala učiteljici crtež drveta koje je bilo ljubičasto. „Dušo, nikad nisam vidjela ljubičasto drvo“, rekla je učiteljica. „Stvarno? Baš šteta“, odgovorila je djevojčica.“

Marianne Williamson

(Izvor: <https://www.sensa.hr/clanci/blogovi-strucnjaka/sto-nam-govore-djecji-crtezi-naucite-citati-skrivene-poruke>, 08.01.2021., vrijeme: 17:20)

Za razvoj kreativnosti važno je divergentno mišljenje. Za novo likovno djelo potrebno je znanje i iskustvo. U početku, dijete ne povezuje stara iskustva u nova jer ih nema. Očekuje se više kreativni proces, a manje kreativno realiziran likovni produkt (Grgurić i Jakubin, 1995).

5. FAZE DJEČJEG LIKOVNOG RAZVOJA

U početku likovnog izražavanja istodobno se izmjenjuju procesi sazrijevanja i učenja, a to su:

- razvitak psihomotorike ruke, šake prstiju i ovladavanje instrumentom rada tj. olovkom, kistom...,
- spoznavanje okoline i razvitak znanja o njoj,
- razvitak potreba i sposobnosti prikazivanja okoline (Grgurić i Jakubin, 1995:30).

Na temelju istraživanja i analiza različitih shvaćanja razvojnih faza likovnog izraza, podijeljene su faze likovnog razvitka u djece. Jedna od njih je podjela po Linquetovom modelu gdje su navedene tri osnovne faze:

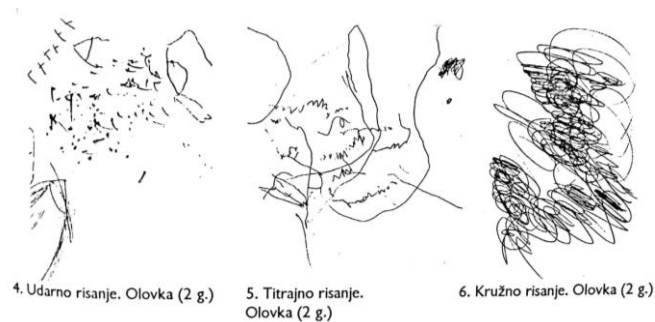
- faza šaranja, kao početnog likovnog izražavanja,
- faza dječjeg, odnosno intelektualnog realizma, kao početak namjernog prikazivanja i
- faza vizualnog realizma - napuštanje dječjeg realizma, propadanje dječjeg crteža (Grgurić, 1995).

U ovom radu, pomnije su objašnjene faze dječjeg likovnog izraza po modelu Grgurić, Jakubin:

Faza šaranja ili faza izražavanja primarnim simbolima (do 4. godine)

Faza šaranja ili razdoblje primarnih simbola počinje oko prve godine i traje do kraja treće. Djeci u dobi od 15 mjeseci nije potrebno pokazati kako će držati olovku. Likovni radovi ispunjeni su *nesređenim* likovnim izrazima, odnosno linijama nastalim jednostavnim pokretima ruke. U najranijom fazi razvoja djeca grčevito drže olovku, a zglobov ruke se ne miče. Duljina i pravac crte određen je pokretom podlaktice. Linije mogu biti polukružno zakrivljene ili se kreću gore-dolje ako je lakat savijen. Olovka se ne diže od površine papira, osim ako je određen pokret pri kraju. Kasnije je zglobov pokretljiv što se prepoznaje po linijama s manjim lukovima uz nedostatak pokreta prstiju. Debljina linija ovisi o držanju olovke „kao čekić“ ili čvrsto među prstima. Dijete

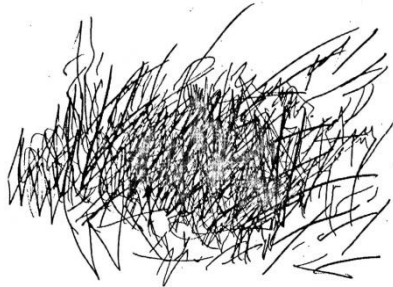
ponekad pokušava pratiti i kontrolirati liniju, ali u ovoj fazi važnost se stavlja na uživanje u liniji. Razlikujemo rane faze risanja: udarno, titrajno i kružno.

Slika 9. „Rane faze risanja“

Izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.)

Dvogodišnjaci drže olovku na različite načine: kao čekić, među prstima ili čitavom šakom. Prsti i zglob su i dalje u grču, a papir se ne pridržava drugom rukom. Linije na papiru poredane su bez rasporeda i pravila. Djeca ne imenuju svoje crteže jer nisu niti svjesna što su uradila. Početkom treće godine djeca svojim radovima daju imena. Kako bi prepoznali simbole i linije na crtežima, potreba je bujna mašta. Često crtež nastane bez jasne zamisli s povezivanjem neke sličnosti. Značenje se prepoznaje tek nakon narisanih novih linija i pridavanjem imena crtežu. Dijete u ovoj fazi razvoja mišljenje i samim time shvaća odnos između crte na papiru i događaja iz iskustva (Grgurić, Jakubin, 1995).

3. Prvi pokušaji. Olovka (2 g.)

Slika 10. „Prvi pokušaji“

Izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.)

Kontrolirano risanje je drugo razdoblje u izražavanju primarnim simbolima. Ruka se okreće oko ramenog zgloba, a finiji pokreti nastaju iz lakta i prstiju. Nastaju prve kružnice koje pokazuju razvitak motorike. „*Dakle, krug je prvi organizirani oblik koji se pojavljuje*“ (Grgurić, Jakubin, 1995:39). Vrlo brzo javlja se i prvi prikaz čovjeka. Dijete koristi prikaz glava – noge kao simbol. Čovjek je prikazan u obliku jednostavnih sklopova krugova te ravnih linija.

11 a). Prvi prikaz čovjeka.
Primarni simbol glava - noge,
olovka (3,5 g.)

Slika 11. „Prvi prikaz čovjeka“

Izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.)

Faza izražavanja složenim simbolima (od 4. do 6. godine)

Nakon davanja imena crtežu nastaje i misao. Crtež u djetetovoj mašti izaziva misaonu sliku-predodžbu. Likovna aktivnost sada postaje svjesno pokrenuta od zamišljene ideje. Dječja likovna djela postaju sredstvo komuniciranja s okolinom. Simboli ne predstavljaju realnost već ono što je dijete zamislilo i tada odrasli moraju biti oprezni u tumačenju simbola. (Grgurić, Jakubin, 1995).

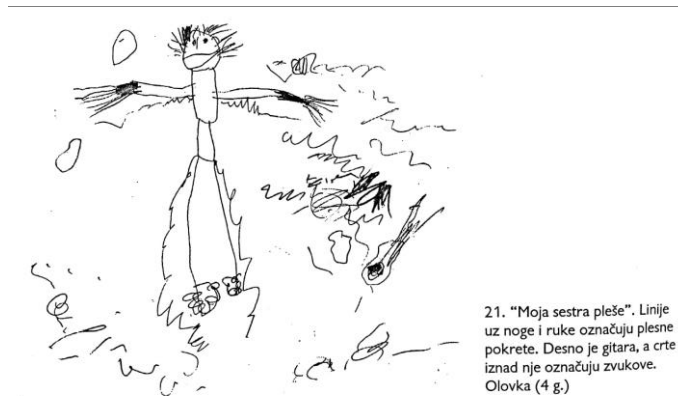

18 a). „Igramo se vlaka“.
Obratite pozornost na pokret
tijela, ruku i izraz lica. Olovka
(4 g.)

Slika 12. „Igramo se vlaka“

Izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.)

Ljudski lik više se ne prikazuje kao prikaz *glava – noge*, već se u crtežima pojavljuje trup i mnogo detalja. Primjerice, ruke i noge se produžuju. Kasnije se ruke spuštaju od glave prema nogama koje dobivaju horizontalnu liniju. Uz ljudski lik pojavljuju se najčešće životinje, cvijeće, biljke, drveće i kuća. Odnosno, prikazuju kinestetičke ili taktilne osjete.

Slika 13. „Moja sestra pleše“

Izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.)

Složeni simboli ne odnose se na konkretno već na značajke tih simbola. Simboli predstavljaju pokret, ples, skakanje.

Grgurić i Jakubin (1995.) ističu kako perspektiva i proporcija u ovoj fazi nisu kriterij djetetova crteža. Vrlo često veličina papira određuje veličinu simbola. Često je i okretanje papira kako bi se prostor iskoristio maksimalno. Karakteristično je da dijete često neke dijelove prikazuje puno većima nego u stvarnosti te time ističe njemu važne stvari.

Faza intelektualnog realizma (od 6. do 11. godine)

Ovu fazu odlikuje pojava apstraktnog mišljenja. Naziva se još doba kasnog djetinjstva i obuhvaća razdoblje razredne nastave. Djetetov verbalni izraz je bogatiji, a time i veća likovna sposobnost. Mašta i dalje ima veliku ulogu i povezana je s dječjim emocijama i postupcima. Dijete prirodno i spontano prihvaća svijet pa se tako i izražava, likovno-spontano. Usvaja likovne i kompozicijske elemente u svom radu.

Poticaji sada postaju raznovrsniji te dolaze iz svjesnog i nesvjesnog opažanja u okolini. Razlikuju se načini likovnog izražavanja:

a) Transparentni prikaz

Dijete prikazuje ono što zna o nekom predmetu. Primjerice, kada crta kuću, prikazuje interijer i eksterijer.

b) Prikaz akcije u fazama kretanja

Dijete prikazuje akciju u vremenskom slijedu. Primjerice, prikazat će kako uzima loptu, kako ju udara, a zatim kako lopta pada preko ograde.

c) Emotivna proporcija

U ovoj fazi jasno je vidljivo za koje stvari je dijete emotivno povezano jer će na crtežu biti prikazane puno većima nego u stvarnosti.

d) Prevaljivanje oblika

Ovaj pojam najbolje je objasniti na primjeru crteža obitelji za stolom. Naime, dijete dok crta ne obraća pažnju na liniju tla već okreće papir tako da svaka figura ima svoje tlo.

e) Rasklapanje oblika

Dijete u ovoj fazi kuću crta tako da je vidljiva prednja, stražnja i bočna strana.

f) Vertikalna perspektiva

Dijete u donjem dijelu crteža prikazuje stvari koje su njemu u prvom planu, a u gornji dio ono što je prostorno udaljeno. Oblici se okomito nižu jedan na drugoga.

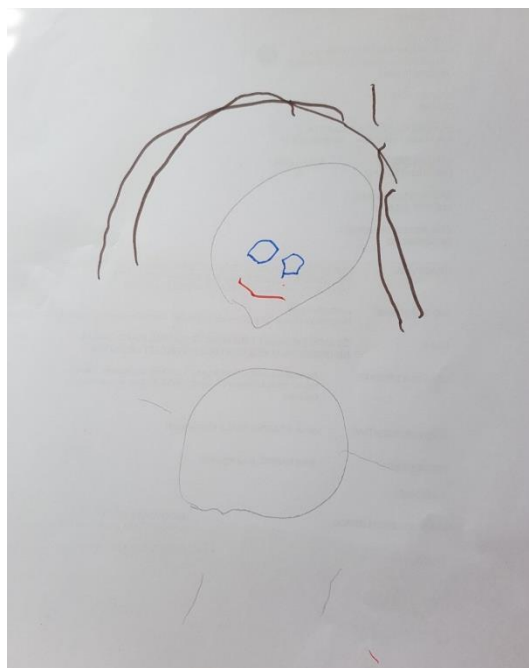
g) Obrnuta perspektiva

Ono što je prostorno dalje dijete prikazuje kao veće, a ono što je prostorno bliže prikazuje kao manje.

h) Poliperspektiva

Dijete određeni objekt promatra s raznih kutova gledanja. Na crtežu se pojavljuju predmeti gledani odozgo, frontalno ili sa strane.

6. LIKOVNI JEZIK U DJEČJIM RADOVIMA

Slika 14. „Simbol čovjeka“(3,7 g.)

Izvor: osobna arhiva, fotografirala Ivana Smenderovac, individualni rad s djetetom

Likovna tehnika kojom se ovo dijete izrazilo je crtačka (olovka i flomasteri u boji). Dječak prikazuje simbol čovjeka. Veliki krug predstavlja glavu, a krug ispod predstavlja tijelo. Još uvijek su krugovi simboli za pojedine dijelove tijela koji nisu međusobno povezani, odnosno ovdje nedostaje vrat. Veliki krug odnosno simbol glave nadopunjuju dva manja plava kruga koja predstavljaju oči te crvena crta koja predstavlja usta. Dječak crta kosu koja je odvojena od glave. Po dužini kose moglo bi se protumačiti da se radi o majci ili nekoj drugoj ženskoj osobi. Ruke i noge nacrtane su odvojeno od trupa. Jedino je desna ruka spojena uz trup. Rad je uredan te je simbol čovjeka smješten na sredinu papira. Kada se gleda na dob djeteta, onda možemo reći da je ovo faza primarnih simbola te se radi o sintetskom tipu djeteta. Za fazu, izražavanja primarnim simbolima, nije karakteristično crtanje udova na trupu već dijete crta udove iz glave bez trupa. Rad je uredan te je simbol čovjeka smješten na sredinu papira.

Slika 15. „Žirafa“ (4,7 g.)

Izvor: osobna arhiva, fotografirala Ivana Smenderovac, likovna aktivnost

Likovna tehnika: crtačka (drvene bojice) i slikarska (kolaž). Drvenom bojicom nacrtan je vrat, ruke i glava. Kolažom je popunjen donji dio trupa odnosno trbuh i rep žirafe. Jasno je vidljiv kontrast. Ispunjena je cijela površina papira, a crtež se prostire od linije neba do linije tla. Papir je okrenut vertikalno što znači da je dijete stvorilo percepciju žirafe kao visoke životinje, dugog vrata. Dakle, dijete je vizualni tip. Radi se o fazi izražavanja složenih simbola. Dakle, žirafa kao životinja ima sve dijelove tijela. Crte su jednolične, nema zadebljanja te nisu isprekidane. Ovdje se može zaključiti da se radi o vizualnom tipu djeteta. Crte su nastale iz jednog poteza što otkriva dijete sigurno u sebe i ono što radi. Dijete je kolaž papirom naglasilo trup i rep. Što se tiče repa, dijete je prvo nacrtalo jedan s bojicom te je drugi rep naglasilo kolaž papirom. Noge su nacrtane na donjem rubu papira. U ovoj fazi dijete donji rub prostorno doživljava kao liniju zemlje. Trup i gornji dio tijela žirafe lagano naginje ulijevo.

Slika 16. „Rak“(5, 4 g.)

Izvor: projekt „Životinjsko carstvo“, mentorica doc. art. Breza Žižović

Likovna tehnika kojom se ovo dijete izrazilo je kiparska (glinamol), odnosno tehnika koja pripada prostorno - plastičnom oblikovanju. Ovaj rak ima sve dijelove (trup, nožice, kliješta, oči, rep). Na temelju ovoga može se zaključiti da je riječ o vizualnom tipu djeteta. Lijeva i desna strana su jednake što uključuje jednak broj nožica i isti položaj. Nožice su naknadno oblikovane i pričvršćene za trup, a to otkriva presjek. Jasno se ističe razlika između nožica i kliješta. U fazi izražavanja složenim simbolima pojavljuje se trup i mnogo detalja. Primjerice, ruke i noge se produžuju što je istaknuto.

Slika 17. „Tuljan“(6, 10 g.)

Izvor: projekt „Životinjsko carstvo“, mentorica doc. art. Breza Žižović

Likovna tehnika: grafička (plošni tisak - monotipija na platnu). Rad je smješten na desnu stranu papira, ali obuhvaća veći dio površine papira. Vidljiva je granica neba i tla. Tuljan ima sve svoje dijelove koji su spojeni tako da je dobivena jedna cjelina. U fazi intelektualnog realizma, djetetov likovni izraz je bogatiji. Ovaj rad krasi debele obrisne crte trupa, nogu i glave. Također, vidljivi su svi detalji (oči, nos, brkovi i uho s desne strane). Na pojedinim dijelovima obrisna crta je manje vidljiva. Pretpostavka je da je bilo potrebno nanijeti više tempere prilikom slikanja ili u temperu dodati više glicerina kako bi spriječili brzo sušenje. Radi se o intelektualnom tipu djeteta iz razloga jer se izraz temelji na vizualnom pamćenju.

Slika 18. „Papiga ara“(6, 1 g.)

Izvor: projekt „Životinjsko carstvo“, mentorica doc. art. Breza Žižović

Likovna tehnika: slikarska (kolaž). Popunjena je cijela površina papira. Trup je označen jednom bojom. Krila i rep napravljeni su od više komada papira različitih boja. Krila su sastavljena od manjih komada kolaž papira te na krajevima imaju crnih detalja. Pretpostavka je da je dijete htjelo naglasiti perje koje papiga ima na krajevima krila, a ista se možda ne vide tako dobro zbog sjene. Vrat i glava također su jednobojni što ih ističe kao zasebne. Vidljiv je kontrast glava - oko gdje se oko ističe kao svjetlije. Kljun se opet ističe kao tamniji od ostalih dijelova. U fazi intelektualnog realizma dijete ima razvijeno apstraktno mišljenje što se ovdje vidi u kontrastima boje, svijetlo - tamno, rep s kraćim i dužim perjem i sl. Radi se o intelektualnom tipu zbog izraza koje se temelji na vizualnom pamćenju.

7. ZAKLJUČAK

Likovni izraz urođena je sposobnost koja se razvija iz prirodnih potencijala. Kako bi se dječje likovno stvaralaštvo razvijalo potrebno je pružiti slobodu likovnog izražavanja uz poštivanje određenih aspekata poput razvojnih faza i likovnih tipova. Likovno izražavanje definira se kao sposobnost primjenjivanja i međusobnog povezivanja likovnih elemenata; točka, crta, boja, ploha, površina, volumen i prostor.

Analiza radova provodi se na kraju likovne aktivnosti. Otkriva dječje emocije i misli te je li dijete usvojilo karakteristike razvojne faze u kojoj se nalazi (faza šaranja ili izražavanja primarnim simbolima, faza izražavanja složenim simbolima i faza intelektualnog realizma). Zaključuje se da likovni radovi predstavljaju sredstvo komuniciranja između djece i odraslih. U četvrtom poglavlju govori se o važnosti igre i slobode za cjelokupan dječji razvoj. Važno je djetetu pružiti slobodno promatranje okoline kako bi ono svoje predodžbe i interpretacije prikazalo u likovnom radu, a time se najbolje razvija prirodna radoznalost.

Za cjelokupni razvoj predškolskog djeteta važni su likovni odgoj i obrazovanje. U razvoju djetetovog likovnog izražavanja istodobno je isprepleteno nekoliko različitih procesa sazrijevanja i učenja, od razvitka psihomotorikeruke i šake, djetetovih znanja i spoznaja o okolini te prijelaz iz intelektualnog u vizualni realizam.

Svaki odgojitelj za kvalitetan rad u vrtiću trebao bi poznavati psihološku i pedagošku pozadinu dječjeg likovnog izražavanja i njegov razvoj. Dječje likovno izražavanje može se opisati kao spontano i vođeno unutarnjom potrebom. Dječji crtež daje informacije o razvoju i potrebama djeteta. Djeca uživaju u crtanju i slikanju te se može reći da je to igra koja govori o potrebama djeteta, njegovom senzibilitetu pa i strahovima. Likovna umjetnost nudi radost i zabavu, važna je za intelektualni i socijalno-emocionalni razvoj te je zbog ovih razloga treba poticati i pratiti.

8. LITERATURA

KNJIGE

Belamarić, D. (1986). *Dijete i oblik*, Zagreb: Školska knjiga

Grgurić, N., Jakubin M. (1996). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*, Zagreb: Educa

Herceg, Rončević, Karlavaris (2010.) *METODIKA LIKOVNE KULTURE DJECE RANE I PREDŠKOLSKE DOBI*, Zagreb: Alfa.

Bodulić, V. (1982). *Umjetnički i dječji crtež*, Zagreb: Školska knjiga

MREŽNE STRANICE

<https://www.sensa.hr/clanci/blogovi-strucnjaka/sto-nam-govore-djecji-crtezi-naucite-citati-skrivene-poruke>, 08.01.2021., vrijeme: 17:20

ČASOPIS

GRGOŠIĆ DRAGIĆ, D., (2018.) Razvoj kreativnosti kroz likovnosti. *Dijete, vrtić, obitelj*.85. str. 24-27.

9. POPIS SLIKA

Slika 1. *Dječji crtež, linije* (izvor: Belamarić, D. (1986.))

Slika 2. *Dječji crtež, krugovi* (izvor: Belamarić, D. (1986.))

Slika 3. *Dječji crtež, kvadrati* (izvor: Belamarić, D. (1986.))

Slika 5. *Dječji crtež, pokret* (izvor: Belamarić, D. (1986.))

Slika 6. *Dječji crtež, čovjek* (izvor: Belamarić, D. (1986.))

Slika 7. *Dječji crtež, različitosti*(izvor: Belamarić, D. (1986.))

Crtež 8. *Dječji crtež, kut gledanja: sprijeda* (izvor: Belamarić, D. (1986.))

Slika 9. *Rane faze risanja*(izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.))

Slika 10. *Prvi pokušaji* (izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.))

Slika 11. *Prvi prikaz čovjeka* (izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.))

Slika 12. *Igramo se vlaka* (izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.))

Slika 13. *Moja sestra pleše*(izvor: Grgurić, N., Jakubin, M. (1996.))

Slika 14. *Simbol čovjeka* (3,7 g.) (izvor: osobna arhiva, fotografirala Ivana Smenderovac)

Slika 15. *Žirafa* (4,7 g.) (izvor: osobna arhiva, fotografirala Ivana Smenderovac)

Slika 16. *Rak*(5, 4 g.)(izvor: projekt „Životinjsko carstvo“, mentorica doc. art. Breza Žižović)

Slika 17. *Tuljan* (6, 10 g.)(izvor: projekt „Životinjsko carstvo“, mentorica doc. art. Breza Žižović)

Slika 18. *Papiga ara*(6, 1 g.)(izvor: projekt „Životinjsko carstvo“, mentorica doc. art. Breza Žižović)

SAŽETAK

Likovni odgoj i obrazovanje važni su za cjelokupni razvoj predškolskog djeteta. U razvoju djetetovog likovnog izražavanja prisutno je; razvoj psihomotorike ruke i šake, znanja i spoznaja o okolini te prijelaz iz intelektualnog u vizualni realizam. Za kvalitetan rad odgojitelj bi trebao poznavati faze razvoja dječjeg likovnog izražavanja. U samom početku dijete se izražava pokretima ruke i lakta što u njemu izaziva radost, veselje i ponos nakon ostavljanja traga na papiru. U najranijoj fazi dijete se ne vodi idejama već sve dolazi spontano i iz zabave. Kada dijete počinje imenovati svoj crtež, tada se može zaključiti da posjeduje iskustvo i da ga je prenijelo na papir. A to dolazi tek na kraju faze izražavanja primarnih simbola. Ideja se javlja u fazi izražavanja složenih simbola i tada crtež ima više detalja. Dijete crtežom prenosi određenu poruku. Kako bi odrasli mogli pročitati tu poruku, potrebno je učenje djetetovog načina razmišljanja. Pod time se misli na faze razvoja, likovne tehnike, simbole i kompozicijska načela. A prije svega, ljubav prema likovnom stvaralaštvu.

Ključne riječi: predškolska dob, likovno stvaralaštvo, faze razvoja, likovni jezik, karakteristike dječjeg izražavanja

SUMMARY

Art education is important for the overall development of a preschool child. In the development of a child's artistic expression, there are several processes of learning and maturation, from the development of psychomotor skills of the hand, knowledge and insights about the environment and the transition from intellectual to visual realism. For quality work, the educator should know the stages of development of children's artistic expression. In the very beginning, the child expresses himself with hand and elbow movements, which brings him joy, happiness and pride after leaving a mark on the paper. At the earliest stage, the child is not guided by ideas, but everything comes spontaneously and from fun. When a child begins to name his drawing, then it can be concluded that he possesses the experience and has transferred it to paper. And that comes only at the end of the phase of expressing the primary symbols. The idea appears in the phase of expressing complex symbols and then the drawing has more details. The child conveys a certain message through a drawing. In order for adults to read this message, it is necessary to learn the child's way of thinking. By this is meant the stages of development, artistic techniques, symbols and compositional principles. And above all, a love of art.

Keywords: preschool age, artistic creation, stages of development, artistic language, characteristics of children's expression